
МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

щодо складання рахунку капіталу

за інституційними секторами економіки

1. Загальні положення

Рахунок капіталу, що належить до групи рахунків нагромадження, служить для відображення фінансування нагромадження основного капіталу і зміни запасів матеріальних оборотних коштів, включаючи перерозподіл капітальних активів між інституційними секторами економіки та "іншим світом" у вигляді капітальних трансфертів.

У даному рахунку розглядається лише та частина операцій з капіталом, яка пов'язана з перерозподілом джерел нагромадження через капітальні трансферти як усередині країни, так і з "іншим світом".

Ресурсна частина цього рахунку називається "Зміни в зобов'язаннях і чистому багатстві". У цій частині відображується чисте заощадження – балансує стаття, що переноситься з рахунків використання доходу, а також одержані та сплачені капітальні трансферти. Частина використання – "Зміни в активах" показує вартість нефінансових активів, придбаних або вибутих у результаті різних операцій, до яких належить валове нагромадження та споживання основного капіталу, зміна запасів матеріальних оборотних коштів, придбання за виключенням вибуття цінностей та невироблених нефінансових активів.

Балансує стаття рахунку капіталу – це чисте кредитування, чисте запозичення. Вона відображує перевищення або нестачу джерел фінансування інституційних секторів та економіки в цілому порівняно з витратами на чисте придбання нефінансових активів.

Розробка зазначеного рахунку здійснюється для економіки в цілому в розрізі її інституційних секторів (додаток 1) згідно з Класифікацією інституційних секторів економіки України [4]. Для цього використовується інформація державних статистичних спостережень, адміністративних органів, а також банківської та фінансової статистики, статистики платіжного балансу (додаток 2).

Ці методичні рекомендації містять лише основні принципи щодо визначення показників рахунку капіталу, а детальні розрахункові таблиці складових його ресурсної та витратної частин наведено у методичних рекомендаціях щодо складання рахунків нефінансових та фінансових корпорацій, секторів загального державного управління та домашніх господарств за підсекторами [5, 6, 7, 8].

2. Класифікація та порядок визначення статей рахунку капіталу

Основною задачею рахунку операцій з капіталом є відображення вартості нефінансових активів, придбаних або реалізованих інституційними одиницями-резидентами шляхом проведення операцій, а також змін чистої вартості капіталу, зумовлених заощадженням та капітальними трансфертами.

Трансферт – це операція, під час якої одна інституційна одиниця надає іншій одиниці товар, послугу або актив, не отримуючи натомість будь-якого вартісного еквіваленту у вигляді іншого товару, послуги або активу.

1. Загальні положення

Рахунок капіталу, що належить до групи рахунків нагромадження, служить для відображення фінансування нагромадження основного капіталу і зміни запасів матеріальних оборотних коштів, включаючи перерозподіл капітальних активів між інституційними секторами економіки та "іншим світом" у вигляді капітальних трансфертів.

У даному рахунку розглядається лише та частина операцій з капіталом, яка пов'язана з перерозподілом джерел нагромадження через капітальні трансферти як усередині країни, так і з "іншим світом".

Ресурсна частина цього рахунку називається "Зміни в зобов'язаннях і чистому багатстві". У цій частині відображується чисте заощадження – балансує стаття, що переноситься з рахунків використання доходу, а також одержані та сплачені капітальні трансферти. Частина використання – "Зміни в активах" показує вартість нефінансових активів, придбаних або вибулих у результаті різних операцій, до яких належить валове нагромадження та споживання основного капіталу, зміна запасів матеріальних оборотних коштів, придбання за виключенням вибуття цінностей та невироблених нефінансових активів.

Балансуюча стаття рахунку капіталу – це чисте кредитування, чисте запозичення. Вона відображує перевищення або нестачу джерел фінансування інституційних секторів та економіки в цілому порівняно з витратами на чисте придбання нефінансових активів.

Розробка зазначеного рахунку здійснюється для економіки в цілому в розрізі її інституційних секторів (додаток 1) згідно з Класифікацією інституційних секторів економіки України [4]. Для цього використовується інформація державних статистичних спостережень, адміністративних органів, а також банківської та фінансової статистики, статистики платіжного балансу (додаток 2).

Ці методичні рекомендації містять лише основні принципи щодо визначення показників рахунку капіталу, а детальні розрахункові таблиці складових його ресурсної та витратної частин наведено у методичних рекомендаціях щодо складання рахунків нефінансових та фінансових корпорацій, секторів загального державного управління та домашніх господарств за підсекторами [5, 6, 7, 8].

2. Класифікація та порядок визначення статей рахунку капіталу

Основною задачею рахунку операцій з капіталом є відображення вартості нефінансових активів, придбаних або реалізованих інституційними одиницями–резидентами шляхом проведення операцій, а також змін чистої вартості капіталу, зумовлених заощадженням та капітальними трансфертами.

Трансферт – це операція, під час якої одна інституційна одиниця надає іншій одиниці товар, послугу або актив, не отримуючи натомість будь-якого вартісного еквіваленту у вигляді іншого товару, послуги або активу.

Капітальні трансфери – це трансфери, які пов’язані з придбанням чи вибуттям активів учасників операції. У рахунку капіталу показуються капітальні трансфери, одержані (сплачені) інституційними секторами від інших інституційних секторів економіки та від “іншого світу”.

Капітальні трансфери розподіляються на:

- податки на капітал;
- інвестиційні субсидії;
- інші капітальні трансфери.

Податки на капітал складаються з податків, які стягуються нерегулярно та нечасто з вартості активів чи чистої вартості капіталу інституційних одиниць або з вартості активів, які передаються у спадок, даряться чи передаються у вигляді інших трансфертів.

Інвестиційні субсидії складаються з капітальних трансфертів у грошовій або натуральній формі, які надаються органами державного управління іншим секторам або нерезидентним одиницям для фінансування витрат на придбання ними основного капіталу.

Одержувачі інвестиційних субсидій у грошовій формі зобов’язані використовувати їх на валове нагромадження основного капіталу. Так, інвестиційні субсидії часто пов’язані з великими будівельними проектами і можуть сплачуватися в кредит частинами протягом декількох звітних періодів. Інвестиційні субсидії в натуральній формі складаються з трансфертів машин, устаткування, будівель і споруд. Інвестиційні субсидії з державного бюджету комерційним державним і недержавним підприємствам та установам відображаються як капітальні трансфери нефінансовим і фінансовим корпораціям від сектору загального державного управління (ЗДУ). Надання інвестиційних субсидій бюджетним установам розглядається як капітальні трансфери між підсекторами сектору ЗДУ.

Інші капітальні трансфери складаються з капітальних трансфертів, за винятком податків на капітал та інвестиційних субсидій.

До них належать:

- безоплатні надходження і передачі основних засобів, у тому числі вартість житла для військовослужбовців, побудованого нерезидентами на безоплатній основі на економічній території країни; вартість житла, безкоштовно переданого підприємствами у власність працівникам (наприклад, у ході приватизації);
 - анулювання за взаємною згодою боргу між кредитором і боржником;
 - компенсації за збиток, заподіяний вибухами, розлиттям нафти тощо;
 - відшкодування інших збитків капітального характеру (наприклад, заподіяних порушенням прав землевласників і землекористувачів, припиненням права власності);
 - виплати з бюджету підприємствам на покриття збитків попередніх років або збитків із причин, що не залежать від підприємств, і не носять поточного характеру;
 - пожертвування капітального характеру від підприємств
-

бюджетним або некомерційним організаціям;

– погашення кредиту, наданого на поліпшення житлових умов, придбання садових будинків тощо.

Валове нагромадження основного капіталу – це приріст нефінансових активів, які протягом тривалого часу використовуються в процесі виробництва. Величина валового нагромадження основного капіталу оцінюється виходячи із загальної вартості основних засобів, придбаних інституційними одиницями (за винятком реалізованих) у звітному періоді, а також збільшення невироблених активів, що відбулося в результаті продуктивної діяльності інституційних одиниць.

Валове нагромадження основного капіталу включає такі основні типи:

– придбання за відрахуванням вибуття матеріальних основних засобів (житлових будівель, інших будівель та споруд, машин та обладнання), культивованих активів (поголів'я дорослої та продуктивної худоби, садів, виноградників та інших багаторічних насаджень), а також інших матеріальних основних засобів (бібліотечних фондів);

– придбання за відрахуванням вибуття нематеріальних основних засобів (витрати на розвідування корисних копалин, засоби програмного забезпечення, розважальні програми, оригінали літературно-художніх творів, інші нематеріальні активи, які відносяться до основних засобів);

– витрати на поліпшення невироблених матеріальних активів, до яких належать капітальні витрати на поліпшення земель та підготовку їх до використання;

– витрати, пов'язані з передачею прав власності на невироблені активи, які включають матеріальні (природні активи, некультивовані біологічні ресурси, водні ресурси під землею) та нематеріальні активи (авторські права, патенти, ліцензії тощо).

Придбання основних засобів включає такі компоненти:

– вартість придбаних основних засобів;
– вартість основних засобів, придбаних по бартеру;
– вартість основних засобів, отриманих у вигляді капітальних трансфертів у натуральній формі;

– вартість основних засобів, виготовлених виробниками для власного використання, включаючи вартість будь-яких активів, вироблених власними силами, створення яких ще не завершено або термін служби яких не закінчився.

Вибуття основних засобів включає:

– вартість проданих існуючих основних засобів;
– вартість існуючих основних засобів, переданих по бартеру;
– вартість існуючих основних засобів, переданих у вигляді капітальних трансфертів у натуральній формі.

Придбання нових активів охоплює не тільки завершені активи, але і модернізацію, реконструкцію і розширення, що призведуть до значного підвищення виробничої потужності або продовження термінів служби існуючих активів.

Вартість придбаних нових активів враховується в цінах покупців з

урахуванням відповідних витрат одиниць–покупців у зв'язку з передачею прав власності.

Існуючими активами називаються активи, які вже були придбані принаймні одним користувачем або вироблені для власного використання і вартість яких уже була включена у валове нагромадження основного капіталу як мінімум одного з користувачів у поточному звітному періоді або в одному з попередніх періодів. Купівля існуючого основного капіталу оцінюється з урахуванням усіх витрат покупця на передачу прав власності, в той час як продаж існуючого основного капіталу оцінюється після відрахування будь-яких витрат продавця при передачі права власності.

Валове нагромадження основного капіталу у формі поліпшення існуючих основних засобів класифікується як придбання нових активів того ж виду.

Якщо об'єкт будується за контрактом і передається замовнику поетапно, то до валового нагромадження основного капіталу включається вартість обсягів тих робіт, які вже сплачені замовником. Будівництво, яке здійснюється будівельною організацією без укладання контракту не включається до валового нагромадження основного капіталу, а враховується у випуску як незавершене виробництво чи виробництво готової продукції у складі матеріальних оборотних коштів цієї будівельної організації.

Витрати на ремонт основних засобів включають витрати на капітальний ремонт будівель і споруд, машин та обладнання, що виконуються як підрядним, так і господарським способом. Валове нагромадження основного капіталу включає тільки ту частину ремонту, яка призводить до якісного поліпшення основного капіталу. Витрати на поточний ремонт, що проводяться з метою підтримки основних засобів у робочому стані або повернення їх у первісний стан у випадку поломки, не включаються у валове нагромадження основного капіталу.

Вартість устаткування, яке потребує монтажу і знаходиться на складі, включається до валового нагромадження основного капіталу з моменту переходу його у власність господарської одиниці, яка збирається використовувати його у виробництві як основний капітал.

Розрахунок усіх елементів валового нагромадження основного капіталу здійснюється за інституційними секторами економіки.

Споживання основного капіталу – це зменшення протягом звітного періоду поточної вартості основного капіталу, який знаходиться у власності та користуванні виробника, внаслідок його фізичного і морального зносу або випадкових пошкоджень.

Згідно зі стандартами СНР при визначенні споживання основного капіталу повинна враховуватись його сучасна ринкова вартість. Тому споживання основного капіталу розраховується з використанням фактичних або розрахункових цін на основні засоби, які діють на час здійснення операцій з ними, а не на час їх первісного придбання.

Запаси матеріальних оборотних коштів охоплюють усі продукти, які є в наявності в даний час у суб'єктів економічної діяльності та не включені до валового нагромадження основного капіталу. До них належать

виробничі запаси, незавершене виробництво, готова продукція, товари для перепродажу. Запаси матеріальних оборотних коштів не включають вартість запасів корисних копалин і інших природних ресурсів.

Виробничі запаси включають усі товари, що підприємство тримає в запасі для використання у виробництві як проміжні витрати. До цієї категорії відносяться сировина, матеріали, паливо, комплектуючі, сільськогосподарська продукція, канцелярські товари тощо.

Незавершене виробництво складається з продукції, виробленої підприємством, але не завершеної, тобто недостатньо переробленої, щоб бути використаною для поставки іншим інституційним одиницям.

До незавершеного виробництва відносяться рослини і дерева, а також худоба-молодняк, худоба на відгодівлі, домашня птиця (поточні біологічні активи), що вирощується не для продуктивних або племінних цілей, а для одноразового використання (забій). Незавершене будівництво і незакінчений капітальний ремонт також належать до незавершеного виробництва, якщо вони здійснюються без контракту із замовником і за них не надійшов платіж.

Готова продукція включає товари, що зберігаються на підприємствах, які їх виробляють і використовують для постачання іншим інституційним одиницям і які не призначені для подальшої переробки на даному підприємстві.

Товари для перепродажу – це товари, придбані оптовими або роздрібними торговцями з метою перепродажу, які ними не переробляються, за винятком надання їм привабливого і зручного для продажу виду (наприклад, миття, сортування, упакування).

Зміна запасів матеріальних оборотних коштів протягом даного періоду розраховується як різниця між вартістю запасів на кінець та на початок періоду, оцінених у ринкових цінах цього періоду для усунення впливу зміни цін (холдинговий прибуток/ збиток).

Холдинговий прибуток/ збиток по товарах у запасах виникає як результат збільшення/зменшення ціни впродовж періоду їх утримання. Такий прибуток не включається у вартість випуску в національних рахунках, проте більшість методів бухгалтерського обліку відображають будь-який такий холдинговий прибуток, як частину прибутку підприємства.

Зміна запасів матеріальних оборотних коштів розраховується за інституційними секторами економіки. Для фінансових корпорацій, загального державного управління та некомерційних організацій, що обслуговують домашні господарства, не є характерною наявність усіх видів запасів матеріальних оборотних коштів, а лише виробничих запасів, до яких належать канцелярське приладдя, устаткування, яке не є основними засобами, запасні частини для автомашин, комп'ютерів і оргтехніки, різні господарські матеріали тощо. Також одним з основних видів запасів сектору загального державного управління є державні резерви (запаси стратегічних матеріалів, зерна, продуктів харчування та інших товарів, що мають особливо важливе державне значення і

використовуються державою у випадку непередбачених ситуацій (стихійні лиха, техногенні катастрофи, війни).

Цінності являють собою активи, які не використовуються у споживанні або виробництві та якісні характеристики яких при звичних умовах збереження не погіршуються з плином часу.

Придбання за виключенням вибуття цінностей розраховується як різниця між їхнім придбанням (покупка, безоплатні надходження) і вибуттям (продаж, безоплатні передачі). При цьому покупки цінностей оцінюються за ціною придбання з включенням усіх витрат покупця на передачу права власності, а продаж – крім аналогічних витрат продавця.

Ця категорія активів обліковується для фінансових корпорацій, загального державного управління та домашніх господарств.

При формуванні цієї категорії нефінансових активів для сектору фінансових корпорацій враховуються дорогоцінні метали та каміння і пам'ятні монети з дорогоцінних металів. Сектор загального державного управління включає дорогоцінні метали та каміння, а сектор домашніх господарств - ювелірні й антикварні вироби, твори мистецтва тощо.

Невироблені нефінансові активи включають активи, які необхідні для виробництва, але самі не є результатом виробництва. Вони поділяються на матеріальні (природні) й нематеріальні активи.

Придбання за виключенням вибуття невинроблених нефінансових активів – це різниця між загальною вартістю активів, придбаних у звітному періоді, та загальною вартістю вибутих активів. Придбання (та вибуття) цих активів може здійснюватись шляхом купівлі (продажу), бартерного обміну або капітального трансферту в натуральній формі.

До невинроблених нефінансових матеріальних активів належать природні активи, такі як земля, надра, некультивовані (природні) біологічні ресурси, водні ресурси під землею. До них відносяться тільки такі активи, на які поширюються права власності або володіння якими при існуючому рівні технології, цін і економічної інфраструктури може принести економічну вигоду. До них не належать, наприклад, повітряний простір і океани, невідкриті, недоступні або нерозроблювані родовища корисних копалин, дикі тварини, птахи, риба, ліси й інша рослинність, що знаходяться в недоступних районах.

Невинроблені нефінансові нематеріальні активи являють собою юридичні форми, які складаються у зв'язку з процесом виробництва і періодично переходять від одних інституційних одиниць до інших. Вони включають авторські права, патенти, торговельні знаки, права на оренду або інші передані контракти, куплені ділові зв'язки ("гудвіли") тощо.

**Схема побудови рахунку капіталу
за інституційними секторами економіки**

(у фактичних цінах; млн. грн.)

Операції та балансуєчі статті	Код рядка	S.11 Нефінансові корпорації	S.12 Фінансові корпорації	S.13 Сектор загального державного управління	S.14 Домашні господар- ства	S.15 Некомерційні організації, що обслуговують домашні господарства	S.1 Уся еконо- міка
A	B	1	2	3	4	5	6=1+...+5
Рахунки нагромадження							
Рахунок капіталу							
Зміни в зобов'язаннях і чистому багатстві							
B.6.n Чисте заощадження	01	7148	14097	3815	44203	-548	68715
D.9 Капітальні трансферти, одержані	02	7625	.*	741	1387	590	10343
D.9 Капітальні трансферти, сплачені	03	-1323	.*	-8923	-92	.*	-10338
Усього (зміни чистого багатства за рахунок заощадження та капітальних трансфертів)	04=01+02-03	13450	14097	-4367	45498	42	68720
Зміни в активах							
P.51 Валове нагромадження основного капіталу	05	104385	3079	15611	9937	862	133874
K.1 Споживання основного капіталу	06	-46287	-1581	-8976	-466	-955	-58265
P.52 Зміна запасів матеріальних оборотних коштів	07	2369	84	-538	-1244	-16	655
P.53 Придбання за виключенням вибуття цінностей	08	.*	-26	10	227	.*	211
K.2 Придбання за виключенням вибуття невироблених нефінансових активів	09	25	-35	.*	.*	.*	-10
B.9 Чисте кредитування (+), чисте запозичення (-)	10=04-05-06-07-08-09	-47042	12576	-10474	37044	151	-7745
У сь о г о	11=05+06+07+08+09+10	13450	14097	-4367	45498	42	68720

* За інформацією 2006 р. явищ не було

Джерела інформації для розрахунку складових рахунку капіталу за інституційними секторами економіки

№ №	Джерела інформації
Державні статистичні спостереження	
1.	Форма № 2-інвестиції "Звіт про капітальні інвестиції"
2.	Форма № 1-інвестиції "Звіт про інвестиції в основний капітал (капітальні вкладення)"
3.	Форма № 11-ОЗ "Звіт про наявність та рух основних засобів, амортизацію (знос)"
4.	Форма № 1- громадська організація "Звіт про діяльність громадської організації"
5.	Форма № 3-торг "Звіт про продаж і запаси товарів у торговій мережі та мережі ресторанного господарства"
6.	"Розрахунки валової продукції сільського господарства"(річні зведені розробки статистики сільського господарства)
7.	"Інструментарій з розрахунку окремих статей балансу худоби, втрат та запасів у сільськогосподарському виробництві"
8.	Форма № 3-лг "Звіт про лісогосподарську діяльність"
Адміністративні дані	
9.	Звіт про виконання Державного бюджету України за видатками
10.	Звіт про виконання бюджетів Автономної Республіки Крим, областей, міст Києва та Севастополя за видатками
11.	Форма № 2-ПФ "Звіт про виконання бюджету Пенсійного фонду "
12.	Форма №1 "Баланс" Пенсійного фонду України
13.	Форма № 6 "Звіт про рух матеріалів і продуктів харчування" установ, що утримуються за рахунок державного бюджету
14.	Форма № 6-ФСС "Фінансовий звіт про виконання бюджету Фонду соціального страхування з тимчасової втрати працездатності"
15.	Форма №1 "Баланс" Фонду соціального страхування з тимчасової втрати працездатності
16.	Звіт про виконання бюджету Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань
17.	Форма №1 "Баланс" Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань
18.	Інформація про виконання бюджету Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття
19.	Форма №1 "Баланс" Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття
Дані банківської і фінансової статистики, статистики платіжного балансу	
20.	Інформація про доходи та витрати Національного банку України та банків
21.	"Баланс" Національного банку України
22.	"Баланс" банків
23.	"Звіт про фінансові результати" Національного банку України

№ №	Джерела інформації
24.	"Звіт про фінансові результати" банків
25.	Форма №1 "Баланс" (підприємства)
26.	Форма №1-М "Баланс" (підприємства)
27.	Форма № 5 "Примітки до річної фінансової звітності"
28.	Платіжний баланс України Національного банку України

ЛІТЕРАТУРА

1. Система национальных счетов. Комиссия Европейских сообществ, МВФ, ОЭСР, ООН, Всемирный банк, 1993. - Брюссель/Люксембург, Вашингтон, О.К., Нью-Йорк, Париж. – 1998.
2. European System of Accounts (ESA 1995): Eurostat.
3. Методологические положения по статистике. – М: Госкомстат России, 1998.
4. Класифікація інституційних секторів економіки України. Державний комітет статистики України, Київ. - 2005
5. Методичні рекомендації щодо складання рахунків сектору нефінансових корпорацій за підсекторами. Державний комітет статистики України, Київ. - 2007
6. Методичні рекомендації щодо складання рахунків сектору фінансових корпорацій за підсекторами. Державний комітет статистики України, Київ. - 2006
7. Методичні рекомендації щодо складання рахунків сектору загального державного управління за підсекторами. Державний комітет статистики України, Київ. - 2005
8. Методичні рекомендації щодо складання рахунків сектору домашніх господарств за підсекторами. Державний комітет статистики України, Київ. – 2007
9. Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій.